

УДК 33:339

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-4

АНГЕЛКО І. В., ЛЕХ І. А., ПЕЧЕРИЦЯ І. Б.

Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ВІДКРИТОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено сутність відкритості економіки, визначено її основні умови, головні інструменти забезпечення (досягнення). Здійснено оцінку сучасного стану відкритості національної економіки України в розрізі експорту та імпорту товарів і послуг. Охарактеризовано географічну та товарну структуру зовнішньоекономічної діяльності України. Узагальнено, що відкритість економіки України для її соціально-економічного розвитку має важливе значення. Доведено, що потрібно максимально використовувати переваги відкритості з одночасним розвитком фінансових та політичних інститутів.

Ключові слова: відкритість економіки, відкрита економіка, експорт, імпорт, економічне зростання.

I. ANHELKO, I. LEKH, I. PECHERYTSYA

Institute of Enterprise and Advanced Technologies «Lviv Polytechnic» National University

CURRENT STATE OF OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

The article highlights the essence of the openness of the economy, identifies its basic conditions and the main tools of support (achievement). It is noted that the degree of openness of the national economy is determined by a system of macroeconomic indicators that are subject to comparison. Based on the analysis of the main indicators of Ukraine's foreign economic activity, an assessment of the current state of openness of the national economy of Ukraine in terms of exports and imports of goods and services. The geographical and commodity structure of foreign economic activity of Ukraine is characterized. It is determined that in the first half of 2020 the indicators of Ukraine's foreign economic activity decreased slightly compared to the corresponding period of the previous year. The main reason for this situation, according to the authors, is the spread of the COVID-19 pandemic, which directly affected total world trade. In general, based on the assessment, it is proved that in the current conditions of political and economic instability, the openness of the national economy of Ukraine remains at a fairly high level. This makes it closely dependent on changes in external conditions. It is generalized that the openness of Ukraine's economy for its socio-economic development is important. It has been proven that openness alone is not a sufficient condition for accelerating economic growth. It is interlinked with institution-building measures, due process and political stability, and must be accompanied by macroeconomic stability. Therefore, it is important to take advantage of openness with the simultaneous development of financial and political institutions.

Key words: open economy, open economy, export, import, economic growth.

Необхідною умовою підтримки стійкого економічного зростання країни є забезпечення доступу до окремих складових сучасного виробництва. Як відомо такими складовими виступають сировина, капітал, кваліфікована робоча сила, технології, управління та ін. Полегшення доступу до вказаних факторів означає їх відносно здешевлення, а тому в економіці, якій забезпечено такий доступ, товари та послуги вироблятимуться з відносно нижчими витратами, а це підвищуватиме її конкурентоспроможність та ефективність, забезпечуючи вищі темпи економічного зростання. Загальновизнано, що відносні ціни як на фактори (складові) виробництва, так і на вироблену продукцію є нижчими в умовах вільної торгівлі, порівняно з умовами автаркії (країни, сильно захищеної від міжнародної торгівлі). Саме тому вагомим чинником сучасного економічного розвитку є послідовне розширення (економічної) відкритості. Основним змістом останньої є сприяння вільному переміщенню факторів виробництва (експорту/імпорту) і зменшення (аж до повної ліквідації) обмежень та бар'єрів, насамперед, пов'язаних з торгівлею товарами і послугами [1, с. 4].

В умовах глобалізації існує загальна тенденція до збільшення відкритості національних економік. Орієнтація на зовнішні ринки стає потужним стимулом розвитку національної економіки в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури.

Питання відкритості національних економік висвітлено у працях багатьох вітчизняних та іноземних вчених, зокрема Г.Я. Аніловської [2], В.Д. Базилевича, С.О. Білої [3], О.Л. Даниленко [4], О.І. Кремень, С.С. Носової [5], М. Портера, О.Р. Саніної [6], Г.Ф. Фейгіна [7] та ін. Автори всебічно досліджували питання відкритості національних економік акцентуючи увагу на її сутності, факторах та основних проявах, а також індикаторах аналізу та напрямках оцінки.

Метою статті є дослідження питань сутності відкритої економіки як об'єкта теоретичного вивчення та інституту сприяння економічного розвитку країни, а також визначення стану відкритості економіки України в сучасних умовах господарювання.

У сучасній економічній літературі відкритість економіки розглядається у досить широкому сенсі. Так, на думку С.О. Білої, відкрита економіка – це стан вільної взаємодії національної економіки з економіками інших країн світу, що виникає на ґрунті вільного переміщення товарів, ресурсів, робочої сили, капіталу, доходів, інвестицій. Інтенсивність цих переміщень визначає ступінь відкритості національної економіки, що тісно пов'язано як з рівнем розвитку продуктивних сил, так і з місцем країни у системі міжнародного поділу праці [3, с. 11]. С.С. Носова розглядає відкритість економіки як умову, за якої будь-який економічний суб'єкт має право здійснювати зовнішньоторговельні операції, тобто іноземні юридичні

та фізичні особи на рівних умовах з усіма виробниками діють на внутрішньому ринку згідно із законодавством країни та міжнародними нормами [5]. Згідно із визначенням Г.Ф. Фейгіна, відкрита економіка є системою ринків, у якій представлено зарубіжний сектор [7]. Подібне визначення відкритої економіки у свої працях наводить О.Л. Даниленко, яка вважає, що відкрита економіка – це національна економіка, яка має високий ступінь включеності у міжнародні економічні відносини [4]. На думку Г.Я. Аніловської, відкритість економіки визначається усією сукупністю господарської взаємодії із зарубіжжям: міграцією капіталів, науково-технічним обміном, пересуванням робочої сили, валютними зв'язками і, звичайно, товарообміном. Її можна сформулювати як вільний потік товарів, капіталів, людських ресурсів, інформації між окремими країнами [2, с. 37–38]. О.Р. Саніна та Ю.А. Кірієнко під відкритою економікою розуміють таку національну господарську систему, яка бере активну участь у світовій торгівлі та є частиною світового господарства, характеризується ефективним поєднанням спостережуваної відкритості та політики відкритості [6, с. 163].

Таким чином, відкрита економіка – це національна економіка, яка пов'язана з іншими країнами вільним та інтенсивним рухом (переміщенням) факторів виробництва. У своєму розвитку вона використовує не лише національні можливості, а й переваги міжнародного поділу праці та інших факторів виробництва.

У цілому узагальнюючи запропоновані різними вченими визначення відкритої економіки можна виділити наступні основні її умови:

- сприятливе тарифне і нетарифне державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності;
- сприятливий інвестиційний клімат, який заохочує інвесторів до «роботи» на внутрішньому ринку певної країни;
- доступність внутрішнього ринку для іноземної робочої сили, систем та технологій, інформації та управлінського досвіду.

Поряд з основними умовами відкритості економіки доцільно також визначити головні інструменти (економічного та політичного характеру) за допомогою яких можна забезпечити (досягти) розширення економічної відкритості:

- зниження (а надалі скасування) бар'єрів (в тому числі митних) для зовнішньоекономічної діяльності як вітчизняного, так і іноземного бізнесу;
- прозоре та недискримінаційне застосування зовнішньоекономічного законодавства;
- спрощення митного адміністрування;
- гармонізація національних стандартів і процедур технічного регулювання з міжнародними;
- усунення надлишкового валютного регулювання та контролю;
- полегшення здійснення валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу тощо.

Варто зазначити, що ступінь відкритості національної економіки визначається за допомогою системи макроекономічних показників, які підлягають порівнянню. Найчастіше, як критерій відкритості національної економіки використовують показник частки експорту у ВВП країни – коефіцієнт експортної відкритості. За даними Світового банку за даним критерієм, до вищої групи відкритості («відкрита економіка») належать економіки з коефіцієнтом більше ніж 35 % частки експорту у ВВП країни, у групу «досить відкрита економіка» – входять економіки з коефіцієнтом від 25 до 35 % частки експорту у ВВП країни, до групи «помірно відкрита економіка» – належать економіки з коефіцієнтом від 10 до 25 % частки експорту у ВВП країни, у нижчу групу «відносно закрита економіка» – входять економіки з коефіцієнтом менше 10 % частки експорту у ВВП країни [8].

Відомо, що до лідерів з «економічної відкритості» належать економіки розвинених країн світу, у т.ч. США, ЄС, а також економіки країн-лідерів «нового індустріального розвитку» (Китай, Сінгапур, Південна Корея та ін.) [3, с. 13].

Оцінюючи відкритість економіки України необхідно зазначити, що в сучасних умовах політичної та економічної нестабільності вона залишається на досить високому рівні, що спричиняє її тісну залежність від зміни зовнішньої кон'юнктури. У цілому за даними Державної служби статистики України (табл. 1, рис. 1), упродовж 2015–2019 років основні показники зовнішньоекономічної діяльності України в розрізі експорту та імпорту товарів і послуг зростають, при цьому обсяги імпорту у більшій мірі, ніж обсяги експорту. Так, у 2019 році обсяг експорту товарів та послуг склав 65683,5 млн дол. США, в той час як обсяг імпорту – 67742,3 млн дол. США. Перевищення обсягу імпорту над обсягом експорту на 3,04 % спричинило виникнення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі у розмірі 2058,9 млн дол. США.

Таблиця 1

Основні показники зовнішньоекономічної діяльності України в розрізі експорту/імпорту товарів та послуг у 2015–2019 роках, млн дол. США

Рік	Товар			Послуги			Сальдо зовнішньої торгівлі (+, -)
	експорт	імпорт	Сальдо (+, -)	експорт	імпорт	Сальдо (+, -)	
2015	38127,1	37516,4	610,7	9736,7	5523,0	4213,7	4824,4
2016	36361,7	39249,8	-2888,1	9868,0	5326,5	4541,5	1653,4
2017	43264,7	49607,2	-6342,5	10714,4	5476,1	5238,3	-1104,2
2018	47335,0	57187,6	-9852,6	11638,0	6308,8	5329,2	-4523,4
2019	50054,6	60800,2	-10745,6	15628,9	6942,2	8686,7	-2058,9

Джерело: складено авторами за [9].

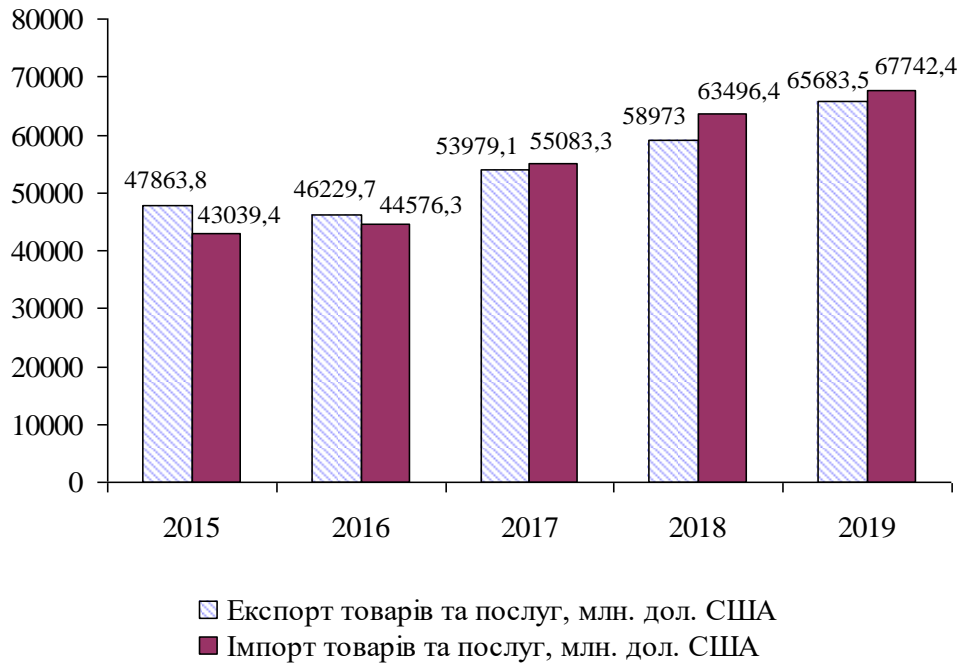

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг упродовж 2015–2019 років, млн дол. США

Згідно аналізу географічної структури зовнішньої торгівлі України, у 2019 році основними країнами-реципієнтами товарів були Китай (3593,1 млн дол. США, або 7,18 % загального обсягу експорту товарів), Польща (3295,8 млн дол. США, або 6,58 % загального обсягу експорту товарів) та Російська Федерація (3242,8 млн дол. США, або 6,48 % загального обсягу експорту товарів); послуг – Російська Федерація (6199,8 млн дол. США, або 39,67 % загального обсягу експорту послуг), США (1288,5 млн дол. США, або 8,24 % загального обсягу експорту послуг) та Швейцарія (986,0 млн дол. США, або 6,31 %). Найбільш поширеними товарами для експорту виявилися продукти рослинного походження (21,6 % загального обсягу експорту товарів), недорогоцінні метали та вироби з них (18,3 % загального обсягу експорту товарів), мінеральні продукти (13,0 % загального обсягу експорту товарів). Серед послуг найбільше експортовано було транспортних послуг (58,3 % загального обсягу експорту послуг), послуг трубопровідного транспорту (37,8 % загального обсягу експорту послуг), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (16,5 % загального обсягу експорту послуг) [9].

Основними країнами-донорами товарів у 2019 році виступили Китай (9204,8 млн дол. США, або 15,1% загального обсягу імпорту товарів), Російська Федерація (6985,0 млн дол. США, або 11,5 % загального обсягу імпорту товарів) та Німеччина (5986,9 млн дол. США, або 9,8% загального обсягу імпорту товарів); послуг – Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (610, 8 млн дол. США, або 8,8 % загального обсягу імпорту послуг), Туреччина (567,5 млн дол. США, або 8,18 % загального обсягу імпорту послуг) та США (502,1 млн дол. США, або 7,23 % загального обсягу імпорту послуг). Найбільш поширеними товарами, які імпортувалися в Україну були машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (21,7 % загального обсягу імпорту товарів), товари хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості (17,5 % загального обсягу імпорту товарів), засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (13,5 % загального обсягу імпорту товарів). Серед послуг найбільше імпортувалося транспортних (22,5 % загального обсягу імпорту послуг), ділових (19,6 % загального обсягу імпорту послуг) та послуг, пов'язаних з подорожами (18,7 % загального обсягу імпорту послуг) [9].

Попри позитивну динаміку обсягів експорту та імпорту товарів і послуг упродовж 2015–2019 років, значення даних показників за перше півріччя 2020 року порівняно з відповідним періодом 2019 року скоротилися (рис. 2). Так, обсяг експорту скоротився на 2082,3 млн дол. США (7,36 %), обсяг імпорту – на 4616,7 млн дол. США (17,39 %). Разом з тим, необхідно зазначити, що за перше півріччя 2020 року обсяг експорту перевищив обсяг імпорту на 1734,9 млн дол. США (6,53 %). В аналогічному періоді 2019 року спостерігалось від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі у розмірі 799,5 млн дол. США (обсяг експорту становив 20365,8 млн дол. США, обсяг імпорту – 31165,3 млн дол. США) [9]. У цілому зниження обсягів експорту та імпорту товарів і послуг у першому півріччі 2020 року у порівнянні з відповідним періодом 2019 року відбулося у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, яка безпосередньо вплинула на загальні обсяги світової торгівлі.

Загалом підсумовуючи доцільно зазначити, що відкритість економіки України для її соціально-економічного розвитку має важливе значення. Сьогодні потрібно максимально використовувати переваги відкритості, адже остання зумовлює підвищення продуктивності праці та адаптації виробництва до

зростаючої конкуренції, що узгоджується з економічним постулатом, згідно з яким вища частка імпорту у внутрішньому використанні позитивно корелює з рівнем продуктивності праці і є вагомим чинником загального підвищення ефективності економіки, яка у кінцевому результаті дасть можливість зберегти (активізувати) економічне зростання.

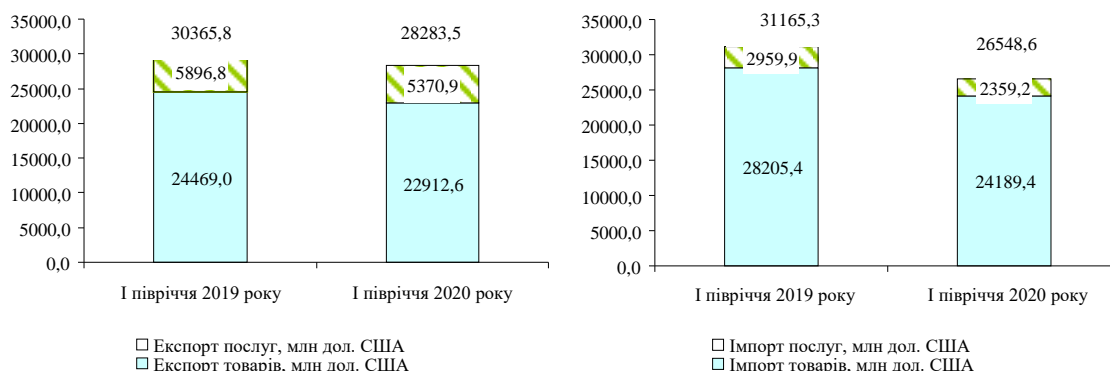

Рис. 2. Порівняльна динаміка обсягів експорту та імпорту за I півріччя 2019–2020 років

Джерело: складено авторами за [9].

Разом з тим, потрібно пам'ятати, що відкритість сама по собі не є достатньою умовою прискорення економічного зростання. Вона взаємопов'язана із заходами формування інститутів (насамперед, інституту приватної власності), забезпечення належного судочинства та політичної стабільності, а також повинна супроводжуватися макроекономічною стійкістю. Таким чином, з метою забезпечення економічного розвитку України поряд із зовнішньоторговельною складовою відкритості економіки слід також розвивати фінансову (зокрема інвестиційну, технологічну та комунікаційну) та політичну.

Література

1. Світові тенденції розвитку інтеграційних процесів : аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона – 2007. – № 7(91). – С. 3–24.
2. Аніловська Г.Я. Відкрита економіка: проблеми економічної безпеки / Г.Я. Аніловська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 36–47.
3. Біла С.О. Сучасні тренди розвитку зовнішньоторговельних відносин та ризики «неопротекціонізму» / С.О. Біла // Стратегія розвитку України. – 2017. – № 1. – С. 11–16.
4. Даниленко О.Л. Відкрита економіка як передумова взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків [Електронний ресурс] / О.Л. Даниленко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/2_danilenko%20o.l.doc.htm
5. Носова С.С. Экономическая теория : учеб. для вузов / С.С. Носова. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 520 с.
6. Саніна О.Р. Індикатори оцінки відкритості економічної системи України / О.Р. Саніна, Ю.А. Кірієнко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 158–166.
7. Фейгин Г.Ф. Открытая экономика: макроэкономический подход : учебное пособие / Фейгин Г.Ф. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2000. – 84 с.
8. Doing Business 2017: An Opportunity for All. World Bank Group. Flagship Report. Washington: WBG, 2016. 356 p.
9. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Svitovi tendentsii rozvytku intehtratsiinykh protsesiv : analitychna dopovid Tsentru Razumkova // Natsionalna bezpeka i obrona – 2007. – № 7(91). – С. 3–24.
2. Anilovska H.Ia. Vidkryta ekonomika: problemy ekonomichnoi bezpeky / H.Ia. Anilovska // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav. – 2009. – № 1. – С. 36–47.
3. Bila S.O. Suchasni trendy rozvytku zovnishnotorhovelynykh vidnosyn ta ryzyky «neoproteksionizmu» / S.O. Bila // Stratehiia rozvytku Ukrainy. – 2017. – № 1. – С. 11–16.
4. Danylenko O.L. Vidkryta ekonomika yak peredumova vzaiemodii vnutrishnoho i zovnishnoho rynkiv [Elektronnyi resurs] / O.L. Danylenko. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/2_danilenko%20o.l.doc.htm
5. Nosova S.S. Ekonomicheskaya teoriya : ucheb. dlya vuzov / S.S. Nosova. – M. : VLADOS, 1999. – 520 s.
6. Sanina O.R. Indykatory otsinky vidkrytosti ekonomichnoi systemy Ukrainy / O.R. Sanina, Yu.A. Kiriienko // Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. – Lviv : Vyd-vo Lvivskoi politekhniki, 2011. – С. 158–166.
7. Fejgin G.F. Otkrytaya ekonomika: makroekonomicheskij podhod : uchebnoe posobie / Fejgin G.F. – SPb : Izd-vo SpbGUEF, 2000. – 84 s.
8. Doing Business 2017: An Opportunity for All. World Bank Group. Flagship Report. Washington: WBG, 2016. 356 p.
9. Zovnishnoekonomichna diialnist [Elektronnyi resurs] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла / Paper received: 11.04.2020

Надрукована / Paper Printed : 05.06.2020